

Den naturalistiska vetenskapens tro under lupp: finländska bidrag

I den här artikeln granskar författaren tre böcker av Tapio Puolimatka, professor i pedagogik vid universitetet i Jyväskylä. Böckerna, som väckt stor debatt i Finland, behandlar trons förhållande till naturvetenskapen, bibelvetenskapen och evolution. De är sammantaget ett försök att visa på att den naturalistiska vetenskapssynen och metoden har flera förutsättningar som tas för givet men som bör granskas kritiskt – framförallt dess avvisande av det övernaturliga. I slutet förs en kritisk diskussion av böckerna som helhet och några reflektioner ges om hur dessa böcker kan vara användbara i apologetiken.

1. Inledning

Det har i alla tider funnits människor som varit intresserade av förhållandet mellan tro och vetande. Dagens europeiska tänkande präglas av hur filosofin och vetenskapen utvecklats sedan 1700-talets upplysningstid. En numera populär uppfattning i samhället och även inom vetenskapen är att vetenskapen begravt den religiösa tron. Tron tolkas som ett subjektivt val, ett sätt att betrakta tillvaron som är varken objektivt eller förankrat i verkligheten. Vetenskapen däremot är objektiv. Den förser oss med sanningen om hur världen egentligen är (och har varit). Religiös tro är en kvarleva från förr som förhindrar vetenskapens utveckling.¹

I Finland har Tapio Puolimatka utmanat gängse föreställningar om vetenskapen som garant för sanningen och religionen som illusion. Puolimatka är professor i pedagogik, företrädesvis utbildningens filosofi och tradition, vid universitetet i Jyväskylä. Han har erhållit två doktorsgrader från Helsingfors' universitet, en i praktisk filosofi (1989) och en i utbildningsfilosofi (1996). Puolimatka har producerat fyra böcker som alla ur ett vetenskapsfilosofiskt perspektiv granskar hur tro relaterar till vetande och vetenskap: *Tro, kunskap och myter* (376 s.), *Tro vetenskap och Bibeln* (540 s.), *Tro, vetenskap och evolution* (648 s.) samt *Vetenskapssamtalets*

öppenhetstest (546 s.).² Verken innehåller bitande kritik av det rådande naturalistiska paradigmet och en konstruktiv ansats till att integrera klassisk kristen tro i det vetenskapliga arbetet på ett hållbart och genomreflekterat sätt.³ I denna artikel presenteras huvudteserna och de viktigaste argumenten i Puolimatkas tre senaste böcker i kombination med personliga iakttagelser och även kritiska anmärkningar.⁴

2. Tro, vetenskap och Bibeln

Puolimatkas första bok, *Tro, kunskap och myter*, skärskådar bibelvetenskapens och speciellt evangelieforskningens metoder och grundläggande utgångspunkter. Hans huvudbudskap är att det vetenskapliga arbetet oundvikligen inbegriper världsåskådningsmässiga och religiösa ställningstaganden. Eftersom människan har sina begränsningar är vetenskapen beroende av grundläggande övertygelser om verklighetens yttersta natur.⁵ Både forskaren och lekmannen behöver ta ställning i liknande frågor. Den förstnämnde är måhända informerade inom ett visst vetenskapligt ämnesområde men det är inte liktydigt med bättre intellektuella omdömen. Tvärtom, de vetenskapligt informerade kan vara mer kapabla än lekmän till att begå graverande filosofiska misstag. Därför kan lekmän vara mer kvalificerade än forskare till att förstå Bibeln som Guds uppenbarelse och därmed göra rättvisa åt det bibliska budskapet.⁶ Forskaren som förnekar att hans grundläggande övertygelse skulle ha betydelse för hans forskargärning bedrar sig själv och riskerar att i öppenhetens och neutralitetens namn förkunna dogmatisk, naturalistisk vetenskap. Då är det bättre är att ärligt redogöra för sina filosofiska övertygelser och tillåta andra forskare att kritiskt bedöma vilka utgångspunkter bäst bereder mark för forskningen samt förklarar observationer.⁷

Enligt Puolimatka styrs bibelvetenskapen av en naturalistisk övertygelse som han till och med kallar för trosbekännelse. Forskaren antar att det inte finns något övernaturligt. Detta kan kallas stark naturalism. Alternativt kan forskaren resonera att övernaturligt inte kan vara en del av den bild vetenskapen presenterar. Gud är inte närvarande i sin skapelse. Föreställningen kallas svag naturalism.⁸ Allt detta leder till att det övernaturliga inslaget i bibeltexterna inte anses höra hemma i historien. Istället förklaras det övernaturligas ursprung med rationalistiska, mytiska eller teologiska orsaker. Samtidigt presenteras detta tillvägagångssätt som neutralt och objektivt och även som bevis för att Gud inte verkar i

historien. Den naturalistiska övertygelsen anses vara avgörande för vad som är vetenskapligt och ovetenskapligt. Kristen tro anses vara ett hot mot forskningens objektivitet men inkonsekvent nog accepteras en ateistisk inställning som knappast kan kallas objektiv eller neutral. Därmed bryter forskaren mot sina egna principer.⁹ Detta leder till ett inskränkt vetenskapligt samtalsklimat där endast forskning som bedrivs utifrån en naturalistisk övertygelse delges vetenskaplig legitimitet. I motsats till vad den påstår är naturalismen religiös då den inte kan motiveras empiriskt eller rationalistiskt. Därför borde det vara tillåtet inom bibelvetenskapen att också diskutera vad det innebär om vi utgår från Guds existens och hur det skulle kunna beaktas i forskningen.¹⁰

Puolimatka gör gällande att det naturalistiska sättet att närma sig bibeltexterna har flera betydande svagheter. Jag nämner två. För det första, såsom ovan antytts, är naturalismen skenbart neutral. När man utgår från att Gud inte finns, måste givetvis forskaren finna en naturlig förklaring till varför det bibliska materialet berättar om mirakel. Det logiska felslutet kommer in när forskaren sedan gör gällande att eftersom han hittat en naturlig förklaring till miraklen som inte inträffat, har han visat att det övernaturliga inte behöver tas i beaktande.¹¹

För det andra förser inte naturalismen forskaren med goda skäl att tro på sina intellektuella förmågor såsom förmågan att observera, minnas och göra rationella slutledningar. Naturalismen kombineras vanligen med evolutionsteorin. Det resulterar i att människans intellektuella kapacitet inte har betydelse för att finna sanningen utan för överlevnadens skull.¹²

Vid sidan om sin kritik av naturalismen presenterar Puolimatka supra-naturalismen som en bättre startpunkt för forskningen. Puolimatka menar att en forskare kan utgå från Bibeln som Guds uppenbarelse och ta det i beaktande i forskningen. Uppenbarelsen ger människan kunskaper om naturen, Gud och människan som på ett teoretiskt plan ger skäl att studera verkligheten och lita på sina intellektuella förmågor. Det bibliska budskapet om människans synd och Guds nåd i Kristus hjälper forskaren till självkännedom på ett sätt naturalismen är oförmögen.¹³ Kristus är forskarens arkimediska punkt varifrån forskaren kan bygga vidare. Övriga utgångspunkter kullkastar sig själva på ett eller annat sätt.¹⁴ Puolimatka visar förståelse för kristna forskare som använder sig av svag naturalism till skillnad från stark naturalism men menar att

även det tillnärmelsessättet innehåller liknande fundamentala brister som den starka naturalismen. Det huvudsakliga problemet är att om Gud verkligen finns och verkar i historien, är det tvivelaktigt att från början utesluta honom ur vetenskapen och förklara verkligheten som om han inte verkade i den.¹⁵

3. Tro, vetenskap och evolution

Puolimatkas andra bok vidareutvecklar innehållet i den första boken, speciellt med avseende på vetenskapens avgränsningskriterier, det vill säga kriterier med vars hjälp forskarna försöker skilja på vad som är vetenskap och vad som hamnar utanför. Fokus är riktat på evolutions-teorins framträdande plats inom naturvetenskapen.¹⁶ Puolimatka analyserar kritiskt två myter inom den västerländska kulturen. Den första myten säger att vi på ett säkert sätt kan avgränsa vetenskap från icke-vetenskap (eller kvasivetenskap). Naturalismen anses utgöra en nödvändig del av den sanna vetenskapen. Detta synsätt kombineras med en allmänt utbredd uppfattning om vetenskapens natur. Det anses att vetenskapen är enhetlig, neutral, framåtskridande och oberoende av trossatser. Därför anses forskaren vara den högsta auktoriteten vad gäller kunskap. Denna auktoritet förlängs även till frågor som rör människans väsen och alltings ursprung. Den upplysta människan förväntas tänka på samma sätt som forskarna. Tron har en mycket begränsad betydelse i kunskapsinhämtandet. Den andra myten vävs runt vetenskapens historia. Enligt denna myt utvecklades och utvecklas vetenskapen genom att befria oss om vitt sträckande antagande om universums uppkomst och natur. Vetenskapen skrider framåt, när människan skakar av sig teologiska och metafysiska antagande.¹⁷

Den första myten kan ifrågasättas ur ett flertal perspektiv: (i) Puolimatka kritiserar de avgränsningskriterier som naturalistiska forskare föreslagit. Ett sådant kriterium är att vetenskapen har en definierbar och gemensam metod som inte finns utanför vetenskapen. Men trots motsatta påståenden är den vetenskapliga metoden inte enhetlig utan beroende av det delområde forskaren undersöker. Vidare är metoderna beroende av världsåskådningsmässiga och filosofiska antaganden som oundvikligen påverkar hur forskaren tolkar sina resultat. Gränsen kan inte heller dras utefter vad forskarna i allmänhet anser (det så kallade sociologiska avgränsningskriteriet): då riskerar man att blanda samman de åsikter

*“Det huvudsakliga problemet
är att om Gud verkligen finns
och verkar i historien,
är det tvivelaktigt att från början
utesluta honom ur vetenskapen
och förklara verkligheten
som om han inte verkade i den.”*

forskarna hyser idag med vad som är det bästa sättet att komma underfund med verkligheten.¹⁸ (ii) De avgränsningskriterier som rutinmässigt åberopas när teistiska alternativ (till exempel någon form av skapelse-teori)¹⁹ avfärdas som ovetenskapliga kan lika väl vändas mot den naturalistiska evolutionsteorin. Detta kommer till uttryck på flera sätt. Å ena sidan kan kritikerna säga att skapelseteorin inte kan falsifieras. Samtidigt hävdar samma kritiker att teorins påståenden kullkastas av forskningen. Skapelseteoretikerna kritiserar för att de är ovilliga att låta faktamaterialet påverka sina påståenden och är således ovetenskapliga då teorier endast får baseras på faktamaterial. Samtidigt vittnar vetenskapens historia om att ståndaktighet för en teori när den möter problem är det enda sättet att vidareutveckla teorin för senare bedömning av dess vetenskapliga relevans. Det kan visa sig att inledande svagheter med teorin kan lösas och teorins styrka blir allt tydligare. Slutligen: om skapelseteorin kritiserar för att vara ovetenskaplig då den presenterar påståenden som inte kan förklaras med de naturlagar vetenskapen känner till, måste även evolutionsteorins tanke om att allt levande har ett gemensamt ursprung överges eftersom inte heller den kan bevisas med naturlagarnas hjälp.²⁰ Puolimatkas slutsats är att om vetenskapen definieras med hjälp av avgränsningskriterier så att skapelseteorin inte kan anses vara vetenskaplig, avgränsar samma kriterier darwinismen och andra materialistiska evolutionsteorier från vetenskapen. Därför handlar

inte konflikten mellan skapelseteori och evolutionsteori om vad vetenskapen är och inte är. Motsättningen är mer fundamental och inbegriper trosföreställningar. I verkligheten försöker naturalisterna definiera vetenskapen på ett sätt som skulle inbegripa endast deras sätt att förstå tillvaron.

Naturalismen påminner om religiösa övertygelser som gör sig gällande när naturalisterna utlägger sin verklighetsuppfattning. Utifrån sin materialistiska övertygelse förklarar naturalisterna universums uppkomst och natur, människans plats i universum och vad det högsta goda är. Vidare argumenterar naturalisterna för sin uppfattning utifrån en viss föreställning om hur gud borde vara och vad en sådan gud skulle skapa och inte. Exempelvis framförs argumentet att Gud inte skulle skapa något fult eller ofullständigt. Fula och dåligt optimerade skapelseverk skulle styrka evolutionsteorin. Utgångspunkten att Gud inte skall tas i beaktande i forskarens arbete på något sätt kan inte alls anses vara neutral. På något sätt måste forskaren ta ställning till Gud och det ställningstagandet är varken neutralt eller utan betydelse. Även om naturalisterna hävdar att de inte vill blanda ihop religion och vetenskap har de i verkligheten inga invändningar mot en sammanblandning så länge vetenskapen mixas med rätt sorts religiositet – den naturalistiska.²¹

Myten om vetenskapens historiska utveckling med hjälp av och mot naturalismen tillbakavisas av en inblick i vetenskapens historia. De kristna föreställningarna om Gud, naturen och människan försåg europeiska forskare med nödvändiga premisser som möjliggjorde den vetenskapliga revolutionen från 1600-talet och framåt. Den kristna teismen hade en framträdande plats i de tidiga forskarnas (Johannes Kepler, Isaac Newton med flera) metodologiska resonemang. Det resonemanget hade avgörande betydelse när de gjorde sina upptäckter. Utvecklingen i Europa i kombination med den kristna tron om Gud som uppenbarat sig i Bibeln och i Kristus, och en utifrån Bibeln motiverad syn på naturen lade grunden för vad vi idag kallar vetenskap och vetenskapliga framsteg. Den vetenskapliga revolutionen inträffade inte i Kina, antikens Grekland, Indien eller i den islamiska världen. Utanför Europa fanns områden där samhället var bättre organiserat än i Europa, dessutom rikare och med större befolkning. Andra kulturer omfattade trosövertygelser som förhindrade den moderna vetenskapens uppkomst.²²

4. Vetenskapssamtalets öppenhetstest

Puolimatkas senaste bok skiljer sig från de tidigare så till vida att den utformar sig till en dialog med och analys av den respons han fått i debatter, artiklar och insändare. Vid sidan av sitt författarskap har Puolimatka rest runt i Finland och hållit föreläsningar på universitet, i församlingar såväl som på studentsamlingar. Finlands evangelisk-lutherska Student- och Skolungdomsmission har även organiserat två debatter mellan Puolimatka och representanter för universitetsvärlden.²³

I finländsk media noterades alldeles särskilt två händelser. För det första skrev Puolimatka en artikel i landets största dagstidning *Helsingin Sanomat* (15:e november 2008) med rubriken "Evolutionsteorin bör undervisas på ett kritiskt öppet sätt." I artikeln refererade han hur den amerikanske ateistfilosofen Thomas Nagel reflekterade kring skolundervisningen om skapelsetron och evolutionsteorin.²⁴ Nagels resonemang går ut på att den ideologiska kamp som forskare för mot Intelligent Design -rörelsen hotar den kritiska undervisningen om evolutionsteorin. Evolutionsteorins anhängare påstår (ofta i polemik mot Intelligent Designs företrädare) att de representerar en kritisk och öppen diskussion. Samtidigt anser de det vara omöjligt att evolutionsteorin skulle innehålla grundläggande problem. Teorin är därmed immun mot empiriska bevis. Därför menar Nagel att skapelseteorin inte förkastas med empiriska data eller rationella argument utan av världsåskådningsmässiga skäl. Om biologiundervisningen skall vara neutral, bör man redogöra för att förklaringarna av observationer leder till olika slutsatser beroende på utifrån vilken religiös övertygelse man tolkar sina observationer.²⁵ Kolumnen följdes av en stundtals hätsk debatt på insändarsidor i *Helsingin Sanomat* med bidrag både för och (främst) emot Puolimatkas åsikter. Diskussionen spred sig vidare även till andra finländska dagstidningar. Också på väckelsekristet håll diskuterades Puolimatkas teser, dock då främst utgående från böckerna.²⁶

För det andra, och troligen som en följd av kolumnen, uppmärksammades *Tro vetenskap och Bibeln* och *Tro, vetenskap och evolution* av föreningen Skepsis. Föreningen beskriver sig själv som "politiskt, ideologiskt och religiöst obunden, vetenskaplig organisation." Sedan 1989 har föreningen delat ut Humbugs-priset till "samfund som genom sin verksamhet har befrämjat spridningen av pseudovetenskapliga trosföreställningar."²⁷ Den 3:e december 2008 förärade Skepsis rf förlaget Uusi Tie med Hum-

bugs-priset för publiceringen av nämnda Puolimatkas böcker. I motive-
ringen skriver föreningens styrelse att "Skepsis rf anser böckerna ha
blandat ihop tro och vetenskap." Böckernas verkliga syfte är att föra in
religion och skapelsetro i forskning och undervisning "genom att förklara
allt med övernaturliga krafter" och att kasta i papperskorgen alla utgångs-
punkter för undervisning och vetenskapligt arbete "endast för att få in
fundamentalisternas Gud på hans förtjänta plats." Detta syfte har maske-
rats väl "med tal om 'vetenskapens öppenhet' i skolundervisningen."²⁸
Priset ledde till förnyad debatt om Puolimatkas verk, skapade publicitet
och försäljningen av böckerna sköt i höjden.

I *Vetenskapssamtalets öppenhetstest* redogör författaren för den kritik
han fått, ibland in i minsta detalj. Sedan analyserar Puolimatka kritiken
och besvarar den. Tack vare sin dialogiska karaktär är denna bok den
mest lästlästa av de tre. Samtidigt som den repeterar stora delar av det
tankegods han behandlat i de tidigare verken vävs långa stycken till
samtal med kritikerna, varvid tankegångarna från de andra böckerna
blir begripligare och deras relevans uppenbar. På grund av repetitionen
är det inte nödvändigt att här upprepa hans centrala teser. De har jag
redovisat ovan. Några noteringar är dock på sin plats.

(i) Puolimatkas detaljerade redogörelse för det mottagande hans tan-
kegångar fått demonstrerar för läsaren vad Puolimatka tidigare hävdade:
att den till naturalismen bundna forskningen inte tillåter en öppen dis-
kussion om forskningens utgångspunkter. Det som forskarna tar för
givet – att Gud inte finns eller åtminstone inte lämnar spår efter sig, att
vetenskapen är strikt neutral och objektiv, eller att tro och religion för-
därvar vetenskapen – motiveras sällan ordentligt. Detta givna anses
vara så självklart att det aldrig ifrågasätts. Även om vetenskapssamtalet
tillåter en öppenhet, är den avgränsad från grundläggande påståenden
om verklighetens yttersta natur. Tillåtet är endast det naturalistiska per-
spektivet med sina konsekvenser på metoder och slutsatser. Avvikare
angrips med våldsamt retorik som mer påminner om religiös fanatism än
ett balanserat vetenskapligt resonemang. Kritiken mot Puolimatka präg-
las av denna sorts känsloladdade formuleringar, och den står i bjärt kon-
trast med Puolimatkas lugna och sakliga resonemang. När man läser
hur Puolimatkas naturalistiska kritiker uppfattar sig själva som objektiva,
neutrala och fria från trosövertygelser samtidigt som de fränt attackerar
sina kritiker ligger ordet "hyckleri" nära till hands för att beskriva feno-

menet.²⁹ Det är beklämmande att notera hur framstående finländska forskare som starkt kritiserat Puolimatka med anledning av hans tidsningsartikel misslyckats att notera att Puolimatka endast refererar en ateistfilosofs resonemang. Hittills synes ingen på allvar ha utmanat det bakomliggande vetenskapsfilosofiska tänkandet.

(ii) Därmed illustreras även ett andra faktum: forskarna inom de hårda vetenskapernas områden har inte noterat att Puolimatkas argumentation för trosövertygelsernas fundamentala roll för både kunskap och vetenskap inte är hans egna insikter utan den bygger på en växande tradition inom filosofin. Den vetenskapsfilosofiska kritiken av positivismens strikta inomvärldsliga paradigmen har öppnat en debatt om trons förhållande till vetande som leder bort från den värld som flertalet naturalister ännu tror vara beboeligt³⁰. Tyvärr tycks många forskare och stora delar av media leva utan kunskap om den förändring som skett.³¹ Denna okunskap har sina konsekvenser. Vetenskapens historia förser oss med goda exempel på vad som händer när det naturalistiska perspektivet godtas som en vetenskaplig slutsats. Skyddas grundläggande trosföreställningar inom vetenskapen från kritik sker oundvikligen en glidning från vetenskap till ideologi.³²

(iii) Naturalismens religiösa karaktär kommer även till uttryck i forskarnas sätt att bedriva sitt forskningsarbete. Forskarna kan presentera hypoteser om hur enkla organismer möjligen har utvecklats till mer komplicerade livsformer. Dessa tas snabbt för givna utan egentlig kritisk prövning. Berättelser ersätter bevis.³³ Forskarna kan även tillskriva naturen eller dess delar personliga och rent av gudomliga egenskaper. Exempelvis beskrivs generna som själviska, manipulativa, skapare av människan och nästintill eviga. Bakterierna påstås ha uppfunnit människan för att garantera sina geners överlevnad. Evolutionen åstadkommer den ena komplexa livsformen efter den andra. Därmed får naturen drag som påminner om panteismen: naturen är "gud" och "gud" är naturen.³⁴

(iv) Kritikerna har hävdat att den teistiska utgångspunkt Puolimatka förordat omintetgör vetenskaplig forskning eftersom hypoteser skall ersättas med Gud, och att den föreslagna öppenheten leder till relativism där var och en bedriver forskning utifrån sina religiösa övertygelser och diskussionen förs i en sluten krets av likasinnade. Puolimatka avfärdar kritiken bestämt. Det faktum att alla forskare arbetar med och måste

utgå från grundläggande föreställningar betyder inte att alla föreställningar är lika goda. Tvärtom innebär en "dialogisk pluralism" att forskaren redogör öppet och ärligt för sina övertygelser så att andra forskare som arbetar utifrån andra övertygelser kan kritiskt studera dem och deras konsekvenser.³⁵ Vidare håller Puolimatka med om att Gud inte kan hållas i ett provrör. Vi kan inte förklara Guds avsikter med vetenskapliga teorier. Däremot är det möjligt att vetenskapligt undersöka om Guds skapande och intelligenta aktivitet är en bättre förklaring till empiriska data än en förklaring som enbart baseras på fysikens lagar.³⁶ Beskyllningar om "luckornas Gud" (*god of the gaps*) bygger på att man inte skiljer mellan förmågan att förklara och förstå ett fenomen med orsaken till detta fenomen. Gud skall inte ses som ett alternativ till en vetenskaplig förklaring utan som *grunden* för förklaringen. Guds existens ger forskaren en grund utifrån vilken han kan berättiga sitt sökande efter en vetenskaplig, rationell förklaring.³⁷

4. Avslutande reflektioner

Puolimatkas genomgående absoluta styrka är hans filosofiska analyser. Han visar på ett övertygande sätt hur naturalismen präglas mer av ideologi än sann vetenskaplig anda. Han redovisar även för hur motstridiga forskningsresultat naturalistisk bibelvetenskap och naturvetenskap kommit fram till. Det om något borde leda till att ifrågasätta forskarnas grundläggande utgångspunkter, inte minst inom den historisk-kritiska bibelforskningen. Puolimatka måste också ges rätt i att den teistiska realismen (eller supranaturalismen) förser forskaren med goda skäl till grundläggande trosövertygelser nödvändiga för forskargärningen på ett sätt naturalismen inte är kapabel till. Samtidigt får man undra om hans förslag till ett supranaturalistiskt forskningsprogram väcker genklang. Såsom Puolimatka visat utmålar den vetenskapliga retoriken andra än det naturalistiska perspektivet som suspekt, och i ett klimat där skiftningar av mer paradigmatiske karaktär föreslås riskerar särskilt unga forskare att förstöra sin karriär. Det kan förklara varför framstående evangelikala bibelforskare i Finland länge accepterat den svaga naturalismen som startpunkt för forskningen. En andra orsak kan vara det arbete som ett nytt utgångsläge skulle kräva. Då är det enklare att fortsätta i samma spår som tidigare. Puolimatkas analyser är belysande men oklart är på vilket sätt de praktiskt kan understödja den pluralism inom

vetenskapen som Puolimatka efterlyser. Trots allt är det supranaturalistiska perspektivet så pass långt bort från det stora flertalet forskare att förutsättningarna för meningsfull dialog inte tycks vara alldeles självklara.

En svaghet med Puolimatkas böcker är deras längd. Alla böcker kunde gott ha komprimerats utan att huvudteserna skulle ha lidit avsevärd skada. Kortare verk med tydligare fokusering på det väsentliga skulle underlätta för läsare utan akademisk slutexamen i filosofi. Ett flertal kapitel (såsom det sista om bibelvetenskapens metoder i *Tro vetenskap och Bibeln*) känns direkt onödiga. I de böcker jag refererat här ökar läsvärdheten för varje bok. Det kanske vittnar om hur argumentationen mognat i författarens tankar så att de steg för steg fått mer strukturerad form. Omfånget är inte nödvändigtvis i sig ett problem. Men nu upprepas i böckerna samma teser ett flertal gånger, inte endast från bok till bok utan också inom böckerna. Det i sig kan hjälpa läsaren som har svårt att förstå det bitvis tekniska och genomgående abstrakta resonemanget. I slutändan påverkar dock allt detta läsoplevelsen på ett negativt sätt om läsaren bestämmer sig för att arbeta igenom samtliga böcker.

När Puolimatka gör upp med exegetikens metoder (såsom källkritik, redaktionskritik, traditionshistoria och formhistoria) framför han påståenden som väcker viss förvirring. Å ena sidan kan Puolimatka hävda att forskningen är så bunden till det naturalistiska perspektivet att unga forskare är tvungna att foga sig till vedertagna åsikter. Å andra sidan menar Puolimatka att bibelvetenskapen historia vittnar om hur de naturalistiska teorier en forskningsgeneration konstruerat kritiskt granskats av nästa som slutligen visat hur de är ohållbara. Puolimatka är själv professor och tycks alltså delta i den vetenskapliga debatten. Allt detta tvingar läsaren att fråga sig om vetenskapen är så hårt bunden som Puolimatka ibland tycks påstå. En mer nyanserad åsikt kunde vara att även inom ramen för det naturalistiska paradigmet tycks forskarna inom bibelvetenskapen vara kapabla att kritisera naturalistiska forskningsresultat och åsikter, även om forskningen därmed inte övergivit andra perspektiv som motiveras utifrån naturalismen.³⁸ Vidare vill Puolimatka göra gällande att naturalismen lett forskarna ordentligt vilse. Han lyfter fram exempel från bibelvetenskapen som ibland illustrerar detta väl men inte alltid är helt lyckade. Han kan anse, att någon del i bibelvetenskapens historisk-kritiska metod är problematisk och identifierar

en bakomliggande naturalism som orsaken till detta problem. Likväl kan bibelforskare med ett supranaturalistiskt präglad sinne omfatta samma "problem".³⁹ Naturalismen tycks alltså inte alltid med nödvändighet finnas i bakgrunden.⁴⁰ Samtidigt har detta vad jag kan se inte avgörande betydelse för hans huvudtes, nämligen att naturalismen snedvrider bibelvetenskapen så att den inte lyckas göra rättvisa åt det bibliska materialet.

Alla kritiska anmärkningar till trots är Puolimatkas böcker väl värda att läsas. Så som jag redan noterat, har Puolimatka skapat debatt i Finland. Den debatten lär säkert fortsätta i framtiden. På så vis har böckerna redan nått ett mål: de har tjänat till att öppna upp en offentlig debatt om förhållandet mellan tro och vetande sådan den diskuteras inom den aktuella vetenskapsfilosofin. Inom filosofin synes teismen vara på fram-marsch, och det är troligen endast en tidsfråga innan naturvetenskapen och bibelvetenskapen tvingas ta i beaktande denna utveckling. Vidare har Puolimatka i finsk form förmedlat en mängd argument och kritik som kristna kan dra nytta av när de själva brottas med livets stora frågor och de svar naturalisterna ger i vetenskapens namn. Det mer tekniska resonemanget i Puolimatkas alster kräver måhända mer vetenskapsfilosofiskt kunnande för fullt utnyttjande. Likväl presenterar Puolimatka stoff som endast väntar på att utnyttjas och populariseras för användning i dialogen mellan kristna och kristendomens kritiker. Inte minst av det skälet hoppas jag att någon av Puolimatkas böcker inom en snar framtid översättas till ett annat nordiskt språk.

Vesa Ollilainen

Doktor i Nya testamentets exegetik

Fotnoter

1. Denna inställning utmynnar snabbt i sekularisationsteorier om religionens tillbakagång i Europa. Jämför Philip Jenkins, *God's Continent: Christianity, Islam, and Europe's Religious Crisis* (Oxford University Press, 2007), ss. 1-54, särskilt ss. 9, 43, 47.
2. *Usko, tieto ja myytit* (Helsinki Tammi, 2005; 2:a uppl.; Helsinki: Uusi Tie, 2009), *Usko, tiede ja Raamattu* (Helsinki: Uusi Tie, 2007); *Usko, tiede ja evoluutio* (Uusi Tie, 2008), *Tiedekeskustelun avoimuuskoe* (Uusi Tie, 2010). Ur hans övriga litterära produktion kan nämnas *Kasvatus ja filosofia* (2:a uppl. Kirjayhtymä, 1996), *Kasvatuksen mahdollisuudet ja rajat: minuuden rakentamisen filosofia* (Kirjayhtymä,

1999) och *Kasvatus, arvot ja tunteet* (Helsinki: Tammi, 2004). På engelska finns bland annat *Pluralism and Education in Values* (Helsingin yliopisto. Research Bulletin, 74; University of Helsinki, 1990) och *Democracy and Education: The Critical Citizen As an Educational Aim* (Annales Academiae scientiarum Fennicae, serie B, 279; Helsinki: Suomalainen tiedeakatemia, 1995; Diss.). Puolimatka har även en egen hemsida: <http://www.tapiopuolimatka.net>. Hämtat 7.3.2011.

3. Puolimatkas verk tycks höra hemma i en finländsk trend. Flera finländska professorer har kommit ut med böcker som kritiserat samhällets rörelse bort från sin kristna tradition mot relativism och sekularism. Se Seikko Eskola, *Historian kuolema ja kulttuurien taistelu: kirjoituksia historiasta ja nykyajasta* (Helsinki: Edita, 2006). Jämför Timo Vihavainen, *Länsimaiden tuho* (Helsinki: Otava, 2009). Noterbar är även Antti Eskolas trilogi som behandlar hans reflektioner kring religiös tro: *Uskon tunnustelua: Mitä Jumalasta pitäisi ajatella?* (Helsinki: Otava, 1999), *Tiedän ja uskon* (Helsinki: Otava, 2003) och *Yksinkertainen usko* (Helsinki: Otava, 2006). Han förespråkar en enkel och anspråkslös tro som inte binder sig till kyrkans klassiska läror.

4. I den sista boken beskriver Puolimatka de tidigare böckerna som en tredelad bokserie (*Tiedekeskustelun avoimuuskoe*, s. 11). Av dem har dock de två sista rönt störst uppmärksamhet. När Puolimatka går igenom debatten kring sina böcker noterar han inte någon diskussion kring *Usko, tieto ja myytit*. Jämför Puolimatka, *Tiedekeskustelun avoimuuskoe*, ss. 11-14.

5. Puolimatka, *Usko, tiede ja Raamattu*, ss. 12-13, 21-22, 63, 290-295.

6. Se *ibid*, ss. 21-31.

7. *Ibid*, ss. 259-283, 287-335, särskilt 290-296. Se även ss. 509-516.

8. Stark naturalism kan också kallas metafysisk naturalism och svag naturalism för metodologisk naturalism. Puolimatka undviker dock genomgående begreppet "metafysisk naturalism." Han skriver hellre om en stark naturalism som bundit sig till en (naturalistisk) världsåskådning. Jämför *ibid*, ss. 22-24, 118-122. Senare skriver Puolimatka om den metafysiska naturalismen. Se *Usko, tiede ja evoluutio*, ss. 128-29.

9. Puolimatka, *Usko tiede ja Raamattu*, ss. 276-281. Jämför ss. 270-271, 281-283.

10. *Ibid*, ss. 82-143.

11. *Ibid*, ss. 35-36, 232-235.

12. *Ibid*, ss. 301-304. Jämför den mer systematiska genomgången i Puolimatka, *Tiedekeskustelun avoimuuskoe*, ss. 451-506.

13. Se Puolimatka, *Usko, tiede ja Raamattu*, ss. 287-335. Puolimatka är här starkt beroende av Alvin Plantinga, *Warranted Christian Belief* (New York: Oxford University Press, 2000). Plantingas argumentation återfinns i sammanfattad i William Lane Craig, *Reasonable Faith: Christian Truth and Apologetics* (3:e uppl.; Wheaton: Crossway, 2008), ss. 39-43.

14. Puolimatka, *idem*, ss. 321-326. Jämför ss. 230-231, 506. Se även hans *Usko, tiede ja evoluutio*, ss. 56-57, 528-533.

15. Se Puolimatka, *Usko, tiede ja Raamattu*, ss. 22-24, 102-111.

16. Puolimatka använder sig framför allt av Herman Dooyeweerts publikationer: *A New Critique of Theoretical Thought I-III* (Philadelphia: Presbyterian and Reformed Publishing, 1953-1957), *Roots of Western Culture: Pagan, Secular and Christian Options* (Toronto: Wedge Publishing Foundation, 1979), *Christian Philosophy and the Meaning of History* (Lewiston: The Edwin Mellen Press, 1997) och *Reformation and Scholasticism in Philosophy. Vol. 1: The Greek Prelude* (Lewiston: The Edwin Mellen Press, 2004). Puolimatkas argumentation i *Usko, tiede ja evoluutio* har flera gemensamma drag med John Lennox, *Guds dödsgrävare: Har vetenskapen begravt Gud?* (övers. Mats Wall; CredoAkademin, 2010).

17. Puolimatka, *Usko, tiede ja evoluutio*, s. 44. - Mytens berättelse par excellence är kampen mellan Galileo Galilei och den katolska kyrkan. Se Puolimatka, *Tiedekeskustelun avoimuuskoe*, ss. 230-231. Jämför Puolimatka, *Usko, tiede ja evoluutio*, ss. 200-201.

18. Puolimatka, *Usko, tiede ja evoluutio*, ss. 73-117.

19. Med skapelseteori menar Puolimatka föreställningen om att naturen har sitt ursprung i en Skapares skapelsevilja. Denna Skapare är en person som allvetande och allsmäktig. Se *ibid*, ss. 119-123, 167-198. Jämför ss. 30-34, 100-101 Begreppet kommer nära intelligent design-teorin. Skapelseteorin har beröringspunkter med den teistiska relativismen som antar att Gud har designat och skapat universum och alla livsformer. Se *ibid*, ss. 132-139. I *Tiedekeskustelun avoimuuskoe* (ss. 337-339) räknar Puolimatka upp nio olika variationer på evolutionsteorin och skapelseteorin. De förhåller sig olika

till om och hur Gud skapat eller hur evolutionen gått till.

20. Se Puolimatka, *Usko, tiede ja evoluutio*, ss. 109-123, 171-198, 404-414.

21. Ibid, ss. 235-319, 515-518. Puolimatka menar inte att religiösa övertygelser skulle vara fel. Däremot menar han att forskaren varken kan eller bör undvika dem. Istället för att forskaren låtsas vara neutral och fri från grundläggande föreställningar bör han öppet presentera dem så att kollegorna kan kritiskt bedöma deras relevans.

22. Ibid, ss. 320-368. Puolimatka nämner flera sådana övertygelser som förhindrade den vetenskapliga revolutionen utanför kristendomens sfär. Jag nämner ett. I antikens Grekland föraktades kroppsligt arbete. Allt sådant utfördes av slavarna. Enligt filosoferna nöjde sig en sann tänkare med att meditera över de eviga idéerna. Så länge forskaren inte var villig att smutsa ned sig kunde inte de empiriska naturvetenskaperna frodas. Kristendomens dogm om inkarnationen (att Gud "smutsar ned sig" genom att bli människa) uppmuntrade kristna att på egen hand undersöka naturen, med svett i pannan och jord under naglarna.

23. 11.9.2009 i Kuopio med överassistent Markku Myllykangas och 7.10.2009 med professor Kari Enqvist.

24. Thomas Nagel, "Public Education and Intelligent Design", *Philosophy & Public Affairs* 36:2 (2008), ss. 187-205. Artikeln finns även tillgänglig på internet:

http://as.nyu.edu/docs/IO/1172/papa_132.pdf. Hämtat 7.3.2011. Ett liknande resonemang om evolutionsteorins och ID:s plats i skolundervisningen förs av Francis J. Beckwith, "Darwin, Design and the Public Schools", i Francis J. Beckwith, William Lane Craig & J.P. Moreland (red.), *To Everyone an Answer: A Case for the Christian Worldview* (Downers Grove: InterVarsity Press, 2004).

25. För utförlig presentation av Nagels tankegångar se Puolimatka, *Tiedekeskustelun avoimuuskoe*, ss. 19-57.

26. Diskussionerna fördes i flera nummer av tidskriften *Perusta* under 2008 och 2009.

27. Se föreningens hemsida: <http://www.skepsis.fi/yleista/svenska.html>. Hämtat 7.3.2011.

28. Se motiveringen på föreningens hemsida: http://www.skepsis.fi/palkinto/huuhaa_2008.html. Hämtat 7.3.2011.

29. Jämför Puolimatka, *Tiedekeskustelun avoimuuskoe*, ss. 79-99, 114-124.

30. Puolimatka hänvisar bland annat till Charles Taylor, *A Secular Age* (Cambridge, Mass: Belknap Press of Harvard University Press, 2007).

31. Se Puolimatka, *Tiedekeskustelun avoimuuskoe*, ss. 142-243, särskilt ss. 145-146.

32. Puolimatka dokumenterar två exempel: den politiskt styrda vetenskapen i Sovjetunionen under Trofim Lysenkos inflytande och socialdarwinismen. Se *ibid*, ss. 151-197.

33. Ibid, ss. 341-412, särskilt ss. 406, 410. Se även ss. 325, 435-445.

34. Ibid, ss. 327-334.

35. Ibid, ss. 244-267. Jämför även ss. 15-17, 20-30.

36. Ibid, ss. 267-277.

37. Ibid, ss. 94-95.

38. Jämför *ibid*, ss. 26-27.

39. Se diskussionen av det synoptiska problemet i Puolimatka, *Usko, tiede ja Raamattu*, ss. 429-438, och jämför med Craig L. Blomberg, *The Historical Reliability of the Gospels* (2:a uppl.; Downers Grove: IVP Academic, 2007), ss. 37-47.

40. Puolimatka (*idem*, ss. 37, jämför ss. 103-106) menar att dagens Jesus-forskning stöder sig på svag eller metodologisk naturalism. Enligt Puolimatka är svag agnosticism den metodologiska naturalismens grundläggande övertygelse (se *idem.*, ss. 23, 88). Det betyder att man inom vetenskapen inte kan uttala sig om Guds existens. Metoden styrs av den metodologiska naturalismen: i vetenskapliga förklaringar åberopas endast naturalistiska förklaringar. Puolimatka har förvisso rätt om den grundläggande övertygelsen. Däremot är det mer exakt att beskriva Jesus-forskningens metod som agnostisk hellre än naturalistisk. Inom Jesus-forskningen vill man överhuvudtaget inte ge naturliga förklaringar till evangeliernas mirakeltraditioner. Forskaren kan inte veta om Jesus faktiskt gjorde mirakel. Han måste nöja sig med att konstatera att vittnena trodde sig se mirakel. Forskaren kan alltså anse, att evangeliernas vittnesbörd om undren är historiskt tillförlitligt men att han inte kan säga vad som egentligen inträffade. Så resonerar till exempel Craig A. Evans i *Fabricating Jesus: How Modern Scholars Distort the Gospels* (Downers Grove: IVP Books, 2006). Han

bekänner öppet sin kristna tro (ss. 12-13) men argumenterar sedan att "historikerns uppgift är att beskriva vad människor rapporterade och antecknade. Historikerns uppgift är inte att beblanda sig med vetenskap och metafysik. Med andra ord: det är tillräckligt att historikerna erkänner att Jesus samtida observerade vad de trodde var mirakel" (s. 139). När Puolimatka framför befogad kritik mot den metodologiska naturalismen, träffar inte den kritiken Jesus-forskningens nuvarande inställning till miraklen. Ur ett forskningshistoriskt perspektiv är Jesus-forskningens uppgörelse med den metodologiska naturalismen och övergången till den metodologiska agnosticismen en betydande förändring som minskar den vanligen skeptiska inställningen till evangeliernas historiska tillförlitlighet. Dock är den metodologiska agnosticismen inte heller immun mot kritik. Jämför här Puolimatka, *Usko, tiede ja Raamattu*, ss. 106-109. – Jesus-forskningens historia och nuläge beskrivs kortfattat av Craig, *Reasonable Faith*, ss. 287-296.